

ЛЕКЦИЈА 1:

БЕОГРАДСКИ ПАШАЛУК

- 1.* У којим државама су живели Срби почетком 19. века?
Срби су почетком 19. века живели у Аустријском царству и Османском (Турском) царству.
- 2.* Које области Османског царства су у 19. веку насељавали Срби?
У 19. веку Срби су насељавали Србију, Црну Гору, БиХ и Стару Србију.
- 3.* Шта је то Стара Србија?
Стара Србија обухвата: а) Рашку област
б) Косово и Метохију (Космет)
в) северну Македонију
4. Особености Српске револуције.
Српска револуција је национална (ослобађање од Турака) и грађанска (антифеудална) револуција српског народа. Почела је у Београдском пашалуку (Смедеревском санцаку) али је захватила и суседне српске области. Трајала је од 1804. до 1835.
- 5.* Подела Српске револуције.
а) Први српски устанак 1804-1813.
б) Хаџи Проданова буна 1814.
б) Други српски устанак 1815.
в) Борба за самоуправу Србије 1815-1835.
6. Уређење Београдског пашалука.
Београдски пашалук (службени турски назив био је Смедеревски санцак) обухватао је данашњу централну Србију. Пашалук је био подељен на 12 нахија. Свака нахија била је подељена на више кне-жина. Свака кнежина обухватала је више села.
7. Органи власти у Београдском пашалуку.
Старешина Срба у нахији био је оборкнез, у кнежини - кнез, а у селу кмет.
Турску власт чинили су: а) београдски везир (паша)
б) диван (везиров савет, веће)
в) алај-бег (командант спахија)
г) муселим (управник нахије)
д) кадија (судија)
- 8.* Становништво Београдског пашалука.
Београдски пашалук имао је пред Први српски устанак око 400 000 становника. Срби су били већина, али је осим њих било и потурчењака, Грка, Цинцара, Рома... Хришћани су живели по селима, осим нешто трговаца, а муслимани по градовима и тврђавама.
9. Кнежинска самоуправа.
Београдски пашалук је био погранична област преко које је аустријска војска упадала у Османско царство. Зато су Турци дозволили Србима кнежинску самоуправу у овом пашалуку. Самоуправа је подразумевала да српски кнезови:
а) сакупљају порез од народа уместо Турака
б) решавају спорове међу Србима и прогоне хајдуке

10. Кочина крајина.

Кочина крајина је српски назив за последњи аустро-турски рат 1788.- 1791. Тај рат вођен је на територији Бг. пашалука. Аустрија је била неспремна за рат, па је бечки двор ангажовао фрајкоре – добро-вољачке одредесастављене од Срба из пашалука. Један од команданата фрајкора био је капетан Коча Анђелковић, по коме је и српски устанак назван.

11.* Значај Кочине крајине за Србе.

Учешћем у рату против Турске, Срби су стекли ратноискуство за предстојећу револуцију.

12. Реформе султана Селима III.

Султан је да би обезбедио ганицу према Аустрији морао је придобити Србе у Бг пашалуку. Низом фермана (наредби) 1793, 1794. и 1796. султан је утврдио кнежинску самоуправу Срба у пашалуку:

а) слобода трговине, вере, лична и имовинска сигурност

б) српске старешине сакупљају порез од народа и решавају спорове

в) јаничари и други насилници протерани су из Бг. пашалука

13.* Ко су дахије?

Дахије су јаничарски официри. Било их четворица - Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф, Фочић Мехмед-ага.

14. Дахијска страховлада.

Крајем 18. века француски војсковођа Наполеон освојио је турску покрајину Египат. Султан је зато сву расположиву војску послао у рат против Француза. Одбрана Бгд. пашалука препуштена је дахијама и њиховој дружини. Дахије су убрзо убиле београдског везира Хаџи Мустафа-пашу и приграбиле власт (1801.) Српска раја била је изложена страшном насиљу. Жене су силоване, а народ је пљачкан изнуђивањем и порезима. Свако ко би се успротивио убијен је на најстрашнији начин набијањем на колац.

1. Сеча кнезова.

Срби нису могли да трпе дахијско насиље па су почели припреме за устак. Дахијама је пало у руке једно писмо из кога су сазнали шта се спрема. Да би спречили устанак, Турци су одлучили да поубијају све српске старешине у пашалуку. Почетком фебруара (4-10. феб.) 1804. на превару су похватали и поубијали око 100 српских кнезова. Тај догађај назван је "сеча кнезова".

2.* Шта је повод за избијање Првог српског устанка?

Повод за избијање Првог српског устанка била је "сеча кнезова".

3.* Шта су узроци за избијање Првог српског устанка?

- а) насиље дахија над Србима и
- б) укидање кнежинскесамоуправе у Бг. пашалуку.

4.* Збор у Орашцу.

У селу Орашцу код Тополе у Шумадији окупили су се 15.2.1804. најугледнији Срби Бг. пашалука. Донета је одлука да се дигне устанак против дахија. За вођу устанка изабран је сеоски трговац Ђорђе Петровић - Карађорђе.

5. Најважније битке Првог српског устанка.

- 1) Иванковачка битка 1805. 4) Ослобађање Београда 1806/7. 7) Варваринска битка 1810
- 2) Мишарска битка 1806. 5) Битке на Штубику и Малајници 1807.
- 3) Делиградска битка 1806. 6) Чегарска битка 1809.

6. Ичков мир.

После великих српских победа на Иванковцу, Делиграду, Мишару... султан је устаницима понудио преговоре. Спремао се руско-турски рат па се султан журио да умири српски устанак. Српску делегацију (изасланике) предводио је трговац Петар Ичко који је у јесен 1806. склопио српско-турски мир. По том уговору обновљена је кнежинска самоуправа Срба у Бг. пашалуку. Међутим, Турска је као Наполеонов савезник крајем 1806. објавила рат Русији. На то је руски цар понудио Србима обнову српске државе. Тако су устаници 1807. одбацили Ичков мир.

7. Руско-српска војна сарадња.

Руска војска је преотела Турцима Бесарабију, Молдавију и Влашку. А затим се код Ђердапа састала са Карађорђевим устаницима. Удружене српско-руске снаге поразиле су Турке на Штубику и Малајници 1807. и ослободиле источну Србију. Исте године склопљен је француско-руски мир, а потом и руско-турско примирје. Тим примирјем обухваћени су и Срби, па 1808. није било већих борби.

8. Уређење устаничке државе.

У ослобођеној Србији изведена је грађанска револуција. Феудализам је укинут и раја је добила спахијску земљу. Обновљена је српска држава као монархија. Карађорђе је постао наследни владар. Тако је створена и прва од три нововековне српске династије - Карађорђевићи. Вожд Карађорђе делио је власт са Правитељствујушчим совјетом и Народном скупштином. Живот у ослобођеној Србији уређен је Уставним законима из 1805. 1808. и 1811.

9. Правитељствујушчи совјет сербски.

Совјет је основан 1805. у селу Борку код Београда. Циљ је да се ограничи вождов апсолутизам. Совјет је био влада састављена од 6 попечитеља (министара). Први председник Совјета био је прота Матеја Ненадовић. Прво средиште Совјет је имао у манастиру Вољавчи, потом у манастиру Боговађи. После је Совјет премештен у Смедерево и на крају у Београд.

10. Просвета у устаничкој Србији.

На позив војда Карађорђа у Србију долазе образовани Срби да помогну уређење државе. Међу њима су били и Доситеј Обрадовић и Иван Југовић. Доситеј је постао министар просвете и уредио школство у Србији. Иван Југовић је 1808. у Београду основао Велику школу (нешто између гимназије и факултета) где су се образовали будући чиновници.

11. Карађорђев план за ширење устанка.

Руско-турско примирје истекло је 1809. па су обновљене ратне операције. По Карађорђевом плану устаничка војска подељена је у четири групе. Прва је кренула ка Босни, друга ка Црној Гори, трећа ка Нишу, а четврта ка Видину у сусрет Русима.

12. Криза устанка 1809.

Српска офанзива била је успешна. Карађорђе је ослободио Рашку област и стигао до Црне Горе. Међутим, устаници су претрпели пораз у Чегарској бици код Ниша. Главни узрок пораза била је неслога устаничких команданата. (Милоја Петровића Трнавца, Петра Тодоровића Добрњца и Хајдук Вељка Петровића) У бици је погинуо чувени српски војвода Стеван Синђелић. Пораз код Чегра изазвао је панику и Турци су стигли на домак Београда. У последњем тренутку Карађорђе је стигао у Поморавље и протерао Турке. Србија је спасена, али је план о ширењу устанка на све српске земље пропао.

13* Шта је Ћеле-кула?

После Чегарске битке Турци су погинулим Србима одсекли главе. Од тих глава (952) сазидали су Ћеле кулу (кула од лобања) код Ниша.

14. Букурештански мир.

У пролеће 1812. Наполеон је спремао поход на Русију. Руска војска није могла да истовремено ратује против Турака и Француза. Зато је (28. 5. 1812.) у Букурешту склопила мир са султаном. Тачком број 8 мировног уговора решена је судбина Срба. Србија је добила самоуправу у оквиру Турске. Међутим, турска војска је требала да се врати у Србију а Срби да предају оружје. Карађорђе није веровао Турцима па је мир одбачен.

15. Пропаст Првог српског устанка.

У лето 1813. огромна турска војска напала је Србију. Водио је лично велики везир Хуршид-паша. Срби су били су три пута слабији и деморалисани одласком Руса. Да ситуација буде још тежа војда Карађорђе је лежао болестан. Неслога и сукоби устаничких војвода само су погоршавали тешко стање. Упркос жилавом отпору, Турци су ломили српску одбрану и освајали једну по једну нахију. Почетком октобра 1813. Карађорђе и главне устаничке вође пребегли су у Аустрију. Убрзо је пао Београд (5. октобра 1813.) и Србија је покорена.

16. Страдање Срба 1813.

Приликом освајања Србије 1813. Турци су починили страховита зверства над српским народом. Дванаест дана је турској војсци било дозвољено да некажњено убија мушко становништво. Десетине хиљада људи поубијано је на најсуровији начин. Заробљене жене и деца масовно су продавани у робље. Села и градови су опљачкани и спаљени. Преживели су само они који су се склонили у шуме и планине. Бежећи од турске освете преко 120 000 Срба побегло је преко Саве и Дунава у Аустрију. Аустријске власти понеле су се нечовечно према избеглим Србима. Целу зиму, жене, деца и старци провели су на "голој" земљи, без хране, лекова и огрева. Због тога је велики број људи поумирао.

17. Значај Првог српског устанка.

а) Обновљена држава Србија.

б) Изведена је грађанска револуција у Србији.

в) Створена је прва нововековна српска династија - Карађорђевићи.

г) Подстакнута је ослободилачка борба других хришћанских народа на Балкану.

ЛЕКЦИЈА 3: ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК И ПРВА ВЛАДАВИНА КНЕЗА МИЛОША

1. Хаџи Проданова буна.

Турско насиље над Србима није престајало ни после поковања Србије. Београдски везир Сулејман-паша Скопљак користио је сваку прилику да убија угледне Србе. Зато је у јесен 1814. избила буна Хаџи Продана Глигоријевића код манастира Трнавe близу Чачка. Буна је билалаше организована, без договораса другим старешинама. Брзо је умирена уз помоћ кнеза Милоша Обреновића. Упркос обећању да се неће светити Турци су набили на колац више стотина људи. То је био повод за избијање Другог српског устанка.

2.* Збор у Такову.

Одлука о дизању Другог српског устанка донета је на збору у Такову 23.4.1815. на празник Цвети. За устаничког вођу изабран је Милош Обреновић (башкнез Крагујевачке, Рудничке и Пожешке нахије).

3. Најважније битке Другог српског устанка.

а) брдо Љубић код Чачка, б) Пожаревац, в) Палеж (данас Обреновац), г) Дубље- село у Мачви

4. Споразум Милош-Марашлија.

У лето 1815. Наполеон је коначно поражен. Русија је сада поново могла да помогне Србима. Руска претња и српске победе присиле су султана да сукоб са Србима реши дипломатским путем. Преговори су водили кнез Милош Обреновић и Али паша Маршлија, румелијски везир. Преговори су завршени 6. 11. 1815. усменим споразумом Милоша и Марашлије- БЕЛИЧКИ МИР. Тако је завршен Други српски устанак, а у Бг. пашалуку је уведено двовлашће, српско-турска власт.

5. Наведи главне одредбе споразума Милоша и Марашлије.

- а) српски кнезови сакупљају порез од народа уместо Турака
- б) у свакој нахији уз турског муселима налази се и један српски кнез који суди Србима
- в) У Београду је основана Народна канцеларија од 12 српских кнезова - врховни суд за Србе
- г) Милош Обреновић постаје врховни српски кнез у Бг. пашалуку.

6.* Резултати Другог српског устанка.

- а) Срби у Бг. пашалуку добијају ограничену самоуправу.
- б) Зауостављено је турско насиље над Србима у Бг. пашалуку

7. Борба кнеза Милоша за самоуправу.

Без султанове писмене потврде српска самоуправа била је несигурна. Важила је док је Марашлија био београдски везир. Кнез Милош је зато уз помоћ Русије почео борбу за озакоњивање српске самоуправе. Срби су 1820. упутили султану молбу за потврђивање самоуправе. Преговори су се отежали због Грчке револуције 1821-29. и руско-турског рата 1828-1829. Коначно, 1829. Једренским миром између Турске и Русије Србија, Влашка и Молдавија добиле су самоуправу, а Грчка потпуно независност.

8.* Којим документима је створена Кнежевина Србија?

- а) Хатишерифом из 1830.
- б) Бератом из 1830.
- в) Хатишерифом из 1833.

9. Хатишериф из 1830.

Хатишерифом (султанова свечана писана потврда) 1830. Србија је добила самоуправу у Турској. Постала вазална кнежевина која султану плаћа годишњи данак. Турска власт сведена је на београдског везира, његове чиновнике и турску војску у шест важнијих тврђава. (Ужице, Соко, Шабац, Београд, Смедерево и Кладово)

10. Берат из 1830.

Султановим бератом 1830. (дипломом) Милош Обреновић је признат за наследног кнеза Србије. Тиме је Србија добила монархијско уређење, а створена је и друга српска династија - Обреновићи.

11. Хатишериф из 1833.

По хатишерифу из 1830. Кнежевину Србију чинили су - Београдски пашалук и шест нахија из околних пашалука. То јест Карађорђева Србија. Турци су отезали са враћањем тих нахија. Кнез Милош је зато тајно организовао устанак против турске власти. Затим је послао своју војску да "угуши" устанак. Тако је спорне нахије прикључио Србији. Под притиском Русије султан је то потврдио хатишерифом 1833.

12. Укидање феудализма у Србији.

На Ђурђевдан 1835. кнез Милош је објавио да се укидају све спахијске дажбине у Србији. Сва годишња дуговања Србије према султану и спахијама процењена су на 2 300 000 гроша. Договорено је да се та сума исплаћује у две рате - у пролеће на Ђурђевдан и у јесен на Митровдан. Од тада је српски сељак својој држави плаћао порез од шест талира.

13. Апсолутизам кнеза Милоша.

Дајући мито кнез Милош је обезбедио подршку Турака. Захваљујући томе приграбио је апсолутну власт у Србији. Сви они који су му угрожавали ту власт били су убијени. Најчувенији међу Кнез Милошевим противницима био је вожд Карађорђе, који је убијен 1817. Свој положај Милош је злоупотрбљавао за лично богаћење. Приграбио је на хиљаде хектара земље и присиљавао је сељаке да му бесплатно обрађују земљу. Само он је смео да увози со у Србију и постао један од најбогатијих људи у Европи!

14. Буне против кнеза Милоша.

Апсолутизам кнеза Милоша изазивао је отпор у народу и међу старешинама. Против кнеза организовано више буна. Најзначајније биле субуна Стевана Добрића 1821. и буна Милоја Поповића-Ђака 1825. Милош је све буне угушио немилосрдно убијајући побуњенике. Временом су се кнежеви противници удружили. Почела је организована борба против апсолутизма. Њихов циљ био је доношење устава који би ограничио кнежеву самовољу. Почетком 1835. избила је буна кнеза Милете Радојковића. Устаници су заузели престоницу Србије - Крагујевац и тако натерали кнеза Милоша да обећа устав.

15. Сретењски устав.

Правник Димитрије Давидовић написао је устав. Народна скупштина усвојила га је у Крагујевцу 15.2.1835. на празник Сретење. Према том уставу кнез је делио власт са Државним саветом. Тако је кнежева власт била је ограничена. Међутим, апсолутистички владари Турске, Русије и Аустрије нису желели ширење уставности у Европи. Зато је Сретењски устав после 55 дана укинут.

16. Културни пробрајај Србије у доба кнеза Милоша.

У Београду се оснивају штампарија (1831) и библиотека (1832) Димитрије Давидовић у Крагујевцу покреће (1834) прве новине - Новине сербске, а Јоаким Вујић (1834) оснива прво позориште. У Крагујевцу се развија школство - Гимназија (1833), Богословија (1836), Војна школа (1837) и Лицеј (вишашкола) (1838).

17. Обнова СПЦ у Кнежевини Србији?

Договором кнеза Милоша и васељенског патријарха 1831. Београдска митрополија добија самоуправу. Уместо Грка, на црквене положаје (митрополит, епископи и игумани) дошли су Срби.

18.* Значај Српске револуције.

У Подунављу је створена прва српска држава - Кнежевина Србија. Створене и две српске династије - Карађорђевићи и Обреновићи.

